

Marian Vayreda

RECORDS DE LA DARRERA CARLINADA

L'AVENÇ

RECORDS DE LA DARRERA CARLINADA

L'AVENÇ

Marian Vayreda

RECORDS DE LA DARRERA CARLINADA

L'AVENÇ
Barcelona
2020

Primera edició original: setembre de 2014

© del text, Marian Vayreda

© d'aquesta edició digital, L'Avenç, S.L., 2021

Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a 08010 Barcelona

Teléfono: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16

www.lavenc.cat

www.elsllibresdelavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa per cap mitjà sense permís de l'editor.

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Diseny i composició de l'edició digital: Víctor Sabaté

Imatge de la coberta: Carles Maria de Borbó, pretendent carlí al tron d'Espanya amb el nom de Carles VII, retratat pel fotògraf Nadar.

ISBN: 978-84-18680-05-2

BIC: JFD

Ref. AVEN060

TAULA

QUATRE MOTS
CARLINS A LA MUNTANYA
LA XOCOLATERA
BATEIG DE FOC
EPISODI DOLORÓS
EL VALENCIANET
LA BARREJA
FANTASIES
EL NOI DE L'ALOU
DESESPERACIÓ
L'ESQUADRÓ DE LA SANG
PARÈNTESI
LA PERSECUCIÓ
CALVARI
L'HOSPITAL

QUATRE MOTS

En presentar al públic aquesta obra, cal que faci la declaració que no ha estat el meu propòsit escriure un llibre de memòries, ni he abrigat la pretensió de donar a llum dades inèdites per a la història de la darrera guerra civil.

Tampoc he volgut fer un llibre de polèmica, ni de propaganda. Es tracta, senzillament, d'una col·lecció de records de caràcter íntim, que, més o menys entelats per la pols dels anys, tenia emmagatzemats a les golfes de la meva memòria, i que, de temps enrere, aprofitant estones vagatives, anava fixant en el paper, en forma de quadrets, amb el propòsit de deixar-los enfaixats en un racó de calaix, on els trobessin els meus el dia en què, ja fora del món, fessin inventari de les meves paperades de literatura casolana.

A part de la delectació que trobava, rejoyenint-me amb les impressions d'aquells temps, renovant *in mente* antigues coneixences i despertant llunyanes vibracions del cor —que, ressonin dolçament o bé dolorosament, sempre són grates, com veus amigues—, em complaïa divagant sobre la importància que donarien, al seu dia, a aquests retalls de la meva història els diablets que, en escriure'ls, em turmenten i, per poc que em descuidi, me'ls embruten o esquincen. “Si pugen com jo desitjo que pugin —em deia jo —, els apreciaran com relíquies de la persona moral de llur progenitor, com revelacions d'intimitats que, altrament, els restarien per sempre més desconegudes; del contrari,

potser en faran balafiu i aniran a parar al sac del drapaire. Així i tot, les íntimes complaences que he sentit esgratinyant en el calaix de sastre dels records de la meva primera juvenesa, aquestes, no me les prendran pas.”

Mes heus aquí que algun amic que els veié m’incità a publicar-los, i he seguit el seu consell. Si he fet bé o mal, aviat ho sabré, però encara que la seva publicació no em doni més que lloc a penediments, renuncio des d’ara al dret de reptar el conseller, perquè reconec que en la meva determinació hi ha influït per molt una debilesa humana: la de veure el meu nom escrit amb lletres d’estampa en la portada d’un llibre català. Així, si per cas, en el mateix pecat trobaré la penitència.

Repeteixo, doncs, en descàrrec de la meva consciència, que no he pensat fer cap obra documental ni de caràcter històric, en el rigor de la paraula. Les escasses dades que tinc apuntades (avui deploro amb tota l’ànima no haver portat un dietari de la campanya) i el rebec de la meva retentiva, per a tot el que són dates i noms de localitats, d’individus i de coses, no em permetria emprendre un treball d’aquella mena, ja que ni tan sols he pogut establir una exacta correlació en l’enfilall d’aquests capítols. L’índole especial de la meva memòria sols ha servat amb fidelitat les impressions de color i de sentiment, aquelles en què, per un o altre concepte, l’ànima s’hi interessà; de la resta, res, o ben poca cosa.

He d’afegir, però, que tot el que refereixo és cert, entenent que no és faltar a la veritat, la llicència, que en alguns casos m’he pres, de lligar fets distanciats o suprimir-ne d’altres, a fi i efecte d’evitar incongruències, arrodonir algun quadre i alleugerir la narració. Escrivint amb el criteri del pintor enamorat de la veritat essencial, o sigui la de la forma, del sentiment i del color, a aquesta he sacrificat alguns cops l’altra veritat, que podríem dir-ne històrica, o sigui la de temps i de lloc, segur que així assoliria millor el terme d’expressió que perseguia.

Molt més nombrosa podia presentar aquesta col·lecció de *Records*, però m'ha semblat que, per provar fortuna, ja n'hi havia suficients. Els altres, ara com ara, ja estan bé allí on són, i el probable és que no els vindran pas ganes de sortir a córrer món, en veure la sort de llurs germans.

I, finalment, ja que per als meus fills havia escrit aquestes impressions, a ells en dedico l'estampació, esperant que, si a grans arriben, malgrat la manca de valor literari i altres mèrits que hauran fet caure de les mans del públic aquest llibre, ells hi trobaran encara quelcom que els sabrà bo. Molt serà que, per entremig de les seves mal dictades pàgines, no hi sentin glatir, algun cop, el crit de la pròpia sang.

Marian Vayreda
Olot, juliol de 1898

CARLINS A LA MUNTANYA

La Revolució de Setembre (la Gloriosa, com se li deia per mal nom), tan bescantada per inepta, per eixorca i per descarada, tingué un mèrit que seria injust voler-li llevar: el de promoure una reacció que donà per resultat despertar moltes consciències que estaven adormides i revetllar molts sentiments que estaven, si no apagats, almenys esmorteïts. El sentiment religiós, per exemple, es revifà d'una manera com no en tenien idea els nostres pares, que, tot essent més religiosos i, segons sembla, més virtuosos que nosaltres, mancaven d'aquell valor propi que dóna una idea quan es professa, no sols per tradició, sinó també per convicció. Recordo haver sentit contar a un oncle meu que en el seu temps —en què no hi havia entre la joventut universitària impius a la Renan ni naturalistes a la Zola, ni estaven influïts per catedràtics krausistes ni darwinistes— entraven a les esglésies per les portes més excusades, i sovint trencaven de cantó per no trobar el Viàtic i excusar-se el per a ells enutjós dilema d'humiliar-se com el poble baix, amb deslluïment de llur categoria de joves il·lustrats, o aparèixer irreverents, la qual cosa repugnava a llurs creences religioses i reputació de minyons de bé.

La Revolució partí els camps i, davant d'un partit radical i decididament anticatòlic, se'n formà un altre de catòlic resolut, on ingressaren amb entusiasme multitud de joves il·lustrats, decidits a lliurar batalla en tots terrenys, tant en el de la polèmica com en el de la força. D'aquella època daten les fundacions de Joventuts catòliques i altres

associacions i organismes que donaren vida i vigor a l'element catòlic, i que de segur l'haurien portat encara a millors resultats, de no sobrevenir divisions i misèries que no és d'aquest lloc ni està en el meu ànim esbrinar.

Capitost d'aqueixa reacció fou el partit tradicionalista, que adquirí gran volada, engrossat per bona colla d'elements conservadors que, espantats de la marxa de la societat, buscaven com un fre o un contrafort per resistir l'empenta de l'onada revolucionària. Aquests elements, que obraven per egoisme i no per convicció, abandonaren el carlisme tan bon punt consideraren que havia ja complert la seva missió, que per a ells no era altra que traure'ls les castanyes del foc. Conservadors purs.

Jo tenia llavors quinze anys i anava a començar els meus estudis universitaris. Els primers conceptes polítics, bé que molt confosos, els havia tret del diari de Madrid *La Esperanza*, únic que entrava a casa, i, encara que sense comprendre'ls massa i sols portat pel meu afany de devorar lletra més que de llegir, havia format el meu modest gust literari amb conceptes sempre elevats de don Pedro de la Hoz i amb l'eloqüència jocosa a voltes, planyívola sovint i sempre admirable i profunda de l'Aparici i d'altres de la mateixa escola, com també fullejant els *Escritos políticos* del nostre immortal Balmes.

Donats tals antecedents i venint-ne de sang per tots quatre costats, ja es comprèn que el carlisme havia de ser el meu nord en esclatar la Revolució de Setembre.

Aquí he d'afegir un detall. Furgant per la poc amena llibreria del meu pare, em vingué a les mans una obra que m'impresionà fortament. Era un llibre del qual he perdut el rastre i donaria quelcom per retrobar-lo. El títol, si la memòria no m'és infidel, era aquest: *Cataluña vindicada de la nota de rebelión con que la han motejado sus detractores*. L'autor, el nom del qual no m'ha quedat, era un precursor dels actuals patricis que s'han pres a pit la defensa dels particulars drets de la nostra terra, ja que si

bé es presentava encara com encongit per la força dels corrents llavors dominants, que consideraven com un fet providencial i necessari el de la *unidad nacional* —com si abans d'ella no ens ho passéssim bastant milloret—, era, amb tot, una valenta exposició de greuges i una raonada defensa dels drets conculcats de Catalunya. Amb cites històriques de valor inqüestionable, amb documents indiscutibles i amb comentaris plens de bon sentit, provava que el que les històries castellanques qualifiquen de rebel·lies i traïcions no eren més que expansions naturals d'un poble honrat i pacífic, burxat de continu, provocat i tiranitzat per governants sense fe ni llei, inflats de supèrbia i corcats per la cobdícia. Ell no es fixava pas encara en la peculiar idiosincràsia de dues races que són com l'oli i l'aigua, que, en barrejar-se, el més lleuger va a sobre i el més pesant a sota; tampoc esbrinava el pecat original de les nostres desditxes, ni proposava solucions radicals per al pervenir; però era, amb tot, una nota aguda que ressonava com un toc de corneta enmig d'aquell estat de prostració i enviliment en què el corrent centralista i castellanitzador ens havia enllotat, arribant-nos a fer perdre fins la noció del nostre propi ser i renegar dels nostres passats. Llavors vaig començar a entreveure la tasca essencialment desnaturalitzadora de l'ensenyança que se'ns dóna a les escoles, i em vaig avergonyir d'haver-me deixat infiltrar la rabior que vessen els textos oficials contra personatges i fets que se'm presenten ara rodejats de l'aurèola dels màrtirs i del ver patriotisme. Vaig sentir-me més català que abans.

Amb semblants disposicions, es comprèn que les doctrines proclamades per l'Aparici i la seva escola venien a omplir un buit del meu esperit, i la carta, programa de don Carles al seu germà, seguida del decret de restauració dels Furs, havia d'aparèixer als meus ulls com el verb de la nova idea. Era la doctrina regionalista que em seduïa. Encara que no la comprenia pas bé, portat per un intens

amor a les coses de casa, pressentia la reconstitució de la nostra antiga nacionalitat i la resurrecció d'una federació espanyola com a única reparació de punyents injustícies i desastrosos errors polítics. Així concebia jo el carlisme, i així vaig acceptar-lo.

Per altra part, l'atmosfera es caldejava de dia en dia i l'onada revolucionària, barreja inconcebible de llibertinatge i de tirania, creixia horroritzant i repugnant. La premsa de tots els camps estampava tot el que li venia a la boca, amb un cinisme i desenfrenament de què avui no en tenim idea. Mes, si era comú llegir furiosos articles excitant a l'extermini dels *reaccionaris*, aquests tampoc es mossegaven la llengua, ni s'amagaven pas per tocar a sometent i organitzar públicament llurs forces. En el Círcol carlí d'Olot havíem freqüentment sentit oradors proclamant la guerra com a única solució d'aquell estat de coses. La falta de criteri governamental i el desconeixement del principi d'autoritat donava lloc als absurds més estranys, ja que allí mateix on avui es permetia tot i molt més del que porto apuntat, demà s'empresonava o es garrotejava un infeliç pel sol fet de portar boina, segons li plaïa al governador, a l'alcalde o al cacic de la localitat.

Però la nota dominant era un odi sectari i bestial contra tot el que feia referència al Clergat i la Religió. No pujava pas un orador a la tribuna d'una Acadèmia o sobre la taula del club o de la taverna, que a la segona paraula no l'engallés la dèria anticlerical. Seguint aquest corrent, s'autoritzen i proclamaven principis cent vegades més absurds i tirànics que els de l'absolutisme més fanàtic, i es portaren a cap espoliacions, com la dels fons de les Conferències de Sant Vicenç de Paül, les quals, si bé menys hipòcrites, resultaven més infames que les desamortitzacions d'en Mendizábal.

Les eleccions, que no eren pas més mentida que avui, es feien a dagues tirades, amb guàrdies armades pels col·legis, regnant quasi sempre el garrot, i essent rara